

marife

dini arařtırmalar dergisi
Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 23 • sayı / issue: 1 • yaz / summer 2023

Doğru Yolun Neliği Bağlamında Kur'ân'da "Şâkile" Kelimesi Üzerine Bir İnceleme

A Study on The Word "Shâqilah" in The Qur'an in The Context of The Nature of The Right Path

Hasan Sevim

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
Assist. Prof., Selçuk University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Tafsir
Konya / Türkiye
sevimhasan42@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0001-6406-4132>

Article Type / Makale Tipi
Research Article / Araştırma Makalesi

Article Information / Makale Bilgisi
Received / Geliş Tarihi: 02.03.2023
Accepted / Kabul Tarihi: 07.06.2023
Published / Yayın Tarihi: 30.06.2023

DOI: 10.33420/marife.1259266

Cite as / Atf: Sevim, Hasan. "Doğru Yolun Neliği Bağlamında Kur'ân'da "Şâkile" Kelimesi Üzerine Bir İnceleme". *Marife* 23/1 (2023) 260-273. <https://doi.org/10.33420/marife.1259266>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License." / "Bu makale Creative Commons Alıntı-GayriTicari-Türetilmez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır."

e-ISSN: 2630-5550

<https://marife.org/tr/>

Doğru Yolun Neliği Bağlamında Kur'ân'da "Şâkile" Kelimesi Üzerine Bir İnceleme

Özet

Farklı dünya görüşü ve değer yargılarına sahip her kişi ya da grubun yaygın bir insani tutum olarak tabii olduğu yolu "en doğru yol" olarak görme eğiliminde bulunduğu görülür. Kur'ân'da birçok ayette bu duruma işaret edilmektedir. Bu ayetlerde her topluluğun kendi din anlayışıyla sevinip övündüğü ve son derece mutlu olduğu belirtilmektedir. Yine bu ayetlerden birisi olan İsrâ Sûresi 84. ayette ise "Herkes kendi şâkilesine göre davranır. Şüphe yok ki Rabbiniz kimin en doğru yolda bulunduğunu çok iyi bilir." buyrulmaktadır. "Şâkile" kelimesi sadece bir ayette geçerken aynı fiil kökünden "şekl" olarak kullanımı ise Sad Sûresi 58. ayette bulunmakta ve "benzer, misli" anlamına gelecek şekilde yer almaktadır. Kur'ân'da kullanılan "şâkile" kelimesi hakkında farklı açıklamalar yapılmışsa da genel kanaat kelimenin "yol, din, değer yargısı, görüş, yön, tabiat ve mizaç" anlamlarına geldiği yönündedir. Müfessirlerin söz konusu ayetle ilgili yorumlarının birinde ayetin Hz. Peygamber'e inanmamayı ve onun gösterdiği hidâyet yoluna tabii olmamayı sürdüren inkârcılara karşı onu teselli etmek amacıyla indirildiği söylenmiştir. Bir başka yorumda inkârcıları yönedikleri yolun yanlışlığı noktasında uyardığı, onları yeniden düşünmeye davet ettiği ve hatta tutup gittikleri yolun akıbeti konusunda onları gizli bir şekilde tehdit ettiği belirtilmiştir. Diğer bir yorumda ise ilgili ayet, mümin ve kâfirin iyi ve kötü toprak üzerinden anlatıldığı ayetle tefsir edilmiş ve buradan hareketle her inaç grubunun kendi din ve inancı doğrultusunda ürünler ortaya koyacağı ifade edilmiştir. Bütün bu açıklamaların ortak noktası ayetin iman ve küfür ekseninde yorumlandığını göstermektedir. Buna göre herkes kendince en uygun gördüğü şeye göre bir yol takip etmekte ve buna göre bir inaç ve hayat tarzı benimsemektedir. İki kısa cümleden oluşan ilgili ayetin ilk cümlesinde bu yönde bir durum tespiti yapılmakta ancak bu duruma olumlu bir değer yüklenmemektedir. Ayetin bir âm lafız olan "küllu" lafızıyla başlaması bu durumun herkes için geçerli olduğuna ve hiçbir kimsenin bu yargının dışında kalamayacağına işaret etmektedir. Zira Arapça gramer kuralları gereğince âm lafızların tahsis edildiklerine yönelik bir karine ya da delil bulunmadığı sürece umumi hükümlerini korudukları kabul edilmektedir. Ayet ikinci cümlesiyle birlikte bütüncül bir bakışla ele alındığında ise doğru yolun "herkesin kendine uygun ve hoş gelen yol" olmadığı aksine asıl doğru yolun Allah Teâlâ'nın uyulmasını istediği yol olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamda doğru yol ancak "Allah'ın yolu" olup temel İslami öğretiler doğrultusunda sağlıklı bir gelişim sergileyen, yanı sıra kalben ve bedenen Allah'a yönelen kimselerin yolu olmaktadır. Elbette bu yol Allah Teâlâ'nın kitabıyla ve resulün fiili örnekliğiyle bildirdiği yoldur. Çalışmada ulaştığımız bir başka sonuç ise sözlü kültürümüzde çok yaygın bir şekilde karşımıza çıkan "herkesin kendi mizacına uygun bir din anlayışı ve yaşantısı geliştirebileceği" yönündeki yaklaşımın klasik yazılı ilim geleneğimizde bir karşılığının bulunmadığı olmuştur. Ayetle ilişkilendirilen bir başka husus ise eğitim süreçlerinde karakter farklılıklarından kaynaklanan ferdî farklılıkların dikkate alınması konusudur. Bu tespit isabetli olmakla birlikte ayetin bu yönde bir muhtevaya sahip olduğunu ileri sürmek zorlama bir yorum olmaktadır. Sonuç olarak insanlar, dahil oldukları inaç ve yaşam dünyasını sürekli beğenerek bir hoşnutluk ikliminde bulunuyor olmaya aldanmamalı, aksine Allah'ın hidâyet yoluna tabii olup peşi sıra gitmeyi önemsemeli ve onun hoşnutluğunu elde etmeye gayret etmelidir. Hidâyet ve doğru yolun neliği bağlamında pek çok çalışma yapılmakla birlikte "şâkile" kelimesinden hareketle bu yönde yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmamızın bu alandaki boşluğu doldurması ve "şâkile" kelimesinin anlaşılması noktasında katkı sunması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Şâkile, Doğru Yol, Mizaç.

A Study On The Word "Shâqilah" In The Qur'an In The Context Of The Nature Of The Right Path

Summary

It is a common human attitude that every person or group with different worldviews and value judgments tends to see the path they follow as the "most correct path". This is pointed out in many verses in the Qur'an. In these verses, it is stated that each community rejoices and boasts of its own understanding of religion and is extremely happy. Again, one of these verses, verse 84 of Surat al-İsrâ, says, "Everyone acts according to his own shâqilah. Surely your Lord knows very well who is on the right path." While the word "shâqilah" appears in only one verse, its use as "shape" from the same verb root is found in verse 58 of Surat al-Sad and it is used in a way that means "similar, same". Although there

are different explanations about the word "shâqilah" used in the Qur'an, the general opinion of the commentators is that the word means "way, religion, value judgment, opinion, direction, nature and temperament". In one of the different interpretations of the verse, it is said that the verse was revealed to console the Prophet against the disbelievers who continued to disbelieve in the Prophet and not to follow the path of guidance he showed. Another interpretation states that the verse warns the disbelievers about the error of their path, invites them to reconsider, and even threatens them secretly about the fate of the path they follow. In another interpretation, the verse is interpreted with the verse in which the believer and the disbeliever are described through the good and the bad land, and from this point of view, it is stated that each belief group will produce products in line with its religion and belief. The common point of all these explanations shows that the verse is interpreted on the axis of faith and disbelief. Accordingly, everyone follows a path according to what he or she deems most appropriate and adopts a belief and lifestyle accordingly. In the first sentence of the verse, which consists of two short sentences, this situation is determined, but no positive value is attributed to this situation. The fact that the verse begins with the word "all", which is an umm, indicates that this situation applies to everyone and that no one can be excluded from this judgment. This is because, according to the rules of Arabic grammar, it is accepted that the general words retain their general rulings unless there is a presumption or evidence that they have been allocated. When the verse is considered holistically with its second sentence, it is understood that the right way is not "the way that suits and pleases everyone," but rather the way that Allah wants to be followed. In this sense, the right path is "the way of Allah" and is the path of those who develop healthily in line with the basic Islamic teachings and who turn to Allah in heart and body. Of course, this is the path that Allah has revealed through His book and the actual example of the Prophet. Another conclusion we have reached in this study is that the approach that "everyone can develop a religious understanding and life in accordance with their own temperament", which is very common in our oral culture, has no counterpart in our written scholarly tradition. Another issue associated with the verse is the consideration of individual differences arising from character differences in educational processes. Although this determination is accurate, it is a forced interpretation to claim that the verse has a content in this direction. As a result, people should not be deceived by being in a climate of contentment by constantly liking the world of belief and life they are involved in, but on the contrary, they should care about following the guidance of Allah and endeavor to obtain His pleasure. Although many studies have been conducted in the context of the phenomena of hidâyah and the right path, there is no study based on the word "shâqilah". It is hoped that our study will fill the gap in this field and contribute to the understanding of the word "shâqilah".

Keywords: Tafsir, Qur'an, Shâqilah, Right Path, Temperament.

Giriş

İnsanlığın var olduğu ilk günden bu yana hidâyet öncüleri olan peygamberler ve kutsal kitaplar insanları Allah'ın doğru yoluna davet etmişlerdir. Bununla birlikte doğru yolun neliği hususu öteden beri olgu ile algıların yoğun mücadelesine tanık olmuş bir alandır. Çoğu defa algıların olguyu gölgelediğine hatta onun yerine geçtiğine şahit olunmaktadır. Bir başka ifadeyle gerçeğin zaman zaman sanal gerçekliklerle perdelenebildiği görülmektedir.

Bakış açısı, dünya görüşü ve yaşam tarzı ne olursa olsun insanlar genelde kendilerinin ve mensubu oldukları topluluğun takip ettiği yolu "en doğru yol" olarak görme eğilimindedirler. Her kişi ya da grubun kendi inanç ve kabulleriyle yoğurup şekillendirdiği öğretinin mutlak hakikat olduğunu iddia ettiği ve sahip olduğu değer yargılarıyla bir bakıma övündüğü görülür. Kur'ân bu yaygın insani tutuma farklı ayetlerde değinmiş ve bu yönde bir durum tespiti yapmıştır. Söz konusu gerçeklik bir ayette "Her topluluk kendi din anlayışından son derece mutlu ve memnundur."¹ şeklinde ifade edilirken benzer bir ayette de "Onlardan her bir grup kendi yanında

¹ el-Mü'minûn 23/53.

bulunanla sevinip böbürlenmektedir."² şeklinde zikredilmektedir.

İfade ettiğimiz insani tutuma işaret eden ayetler içerisinde İsrâ Sûresi'nin 84. ayeti dikkat çekmektedir. İlgili ayette "herkesin 'kendi şâkilesine' uygun düşecek tarzda hareket ettiği ancak bununla birlikte kimlerin doğru yolda olduğunu en iyi bilen Allah Teâlâ olduğu" bildirilmektedir. Makalenin amacı "şâkile" kelimesini doğru yolun neliği bağlamında bütün boyutlarıyla ele alıp genel bir değerlendirme yapmaktır.

Herkesin kendi inancı ve bakış açısına göre kendi hayatını düzenleyip bunun da en doğru yol olduğunu düşünmesi sabit bir gerçeklik olmakla birlikte bu tutumun ne düzeyde geçerli ve kabul edilebilir olduğunun irdelenmesi gerekmektedir. Çünkü bazı iddialar ya da kabuller her zaman hakikate işaret etmeyebilir. Öte yandan Kur'ân'da herkesin kendi doğru bildiği yolu tutup gitmesi değil Allah'tan gelen hidâyete tabi olması istenmektedir.³

"Şâkile" kelimesi çerçevesinde tespit edebildiğimiz kadarıyla kaleme alınmış bir adet makale bulunmaktadır.⁴ Din psikolojisi disiplini çerçevesinde telif edildiği anlaşılan makalede eğitim açısından bireysel farklılıkların gözetilmesinin önemi üzerinde durulduğu görülmektedir. Makalede kişilik kavramı merkeze alınarak kişiliğin genel özellikleri, katmanları ve kişiliğin oluşmasına etki eden faktörler gibi alt başlıklara yer verilmiştir. Bizim çalışmamız ise tefsir ilmi disiplini çerçevesinde ve daha geniş bir perspektifle yapılmıştır.

Çalışmamızda "şâkile" kelimesinin başta sözlük anlamı olmak üzere klasik ve çağdaş tefsirlerin konuya yaklaşımından hareketle ifadenin yer aldığı İsrâ Sûresi 84. ayetin⁵ doğru yolun neliği bağlamında ne şekilde anlaşılması gerektiği yönünde bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

1. Arap Dili Sözlüklerinde "Şâkile" (شاكلة) Kelimesi

"Şâkile", Arapça'da "ş-k-l"(شكل) kökünden türemiş bir kelimedir. Bu kök Arap dili sözlüklerinde "misli, denk, benzer, münasip, uygun, mutabık, mütecanis ve muvafık olmak" anlamına gelmektedir.⁶ Benzerlik anlamı veren diğer kelimelerden

² er-Rûm 30/32. Ayrıca bk. el-Enbiyâ 21/92-93.

³ el-En'âm 6/90; en-Nahl 16/123; ez-Zümer 39/55.

⁴ Ramazan Biçer, "Kişilik ve Bir Kur'ân Terimi Olarak Şâkile", *GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 31/2 (Şubat 2011), 399.

⁵ قُلْ كُلٌّ يَجْمَعُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ ۗ قَرَّبْنَاكُمْ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ هُوَ أَهْلَىٰ سَبَابًا

"De ki: "Herkes kendi şâkilesine göre iş yapar. Rabbiniz kimin doğru bir yol tuttuğunu çok iyi bilmektedir." el-İsrâ 17/84.

⁶ Ebû Bekr Muhammed b. Hasan el-Ezdî İbn Düreyd, *Cemheratu'l-luğâ*, thk. İbrâhîm Şemsuddîn (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 2/877; Ebü'l-Hüseyn Ahmed el-Hemedânî İbn Fâris, *Mekâyîsü'l-luğâ*, thk. Enes Muhammed eş-Şâmî (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2008), 3/204; Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh*, thk. Halîl Me'mun Şeyhâ (Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, 2008), 4/556-557; Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Saffan Adnân Davûdi (Şam: Dâru'l Kalem, 2002), 817; Ebü'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-Belâğâ* (Dimeşk: Dâru'n-Nefâis, ts.), 335; Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn

(شبه) sözcüğü "nitelikle" ilgili, (ند) sözcüğü "cinsle" ilgili kullanılırken (شاكلة) kelimesi ise daha çok "sûret ve biçimle" ilgili olarak kullanılmaktadır.⁷ Kur'ân'da "ş-k-l" kökünden türetilmiş iki kullanımdan birisi olan Sâd Sûresi 58. ayette kelime (شكل) olarak ve "benzer, aynı şekilde" anlamında kullanılmıştır.⁸ Öncesindeki ayetlerde Cehennem'in farklı azap çeşitleri ayrıntılı olarak sıralandıktan sonra kelimenin (وَآخِرُ) (من شَكْلِهِ أَزْوَاجُ) "O azaplılara bunlara benzer/aynı şekilde/türlü türlü (azap) daha var." cümlesi içerisinde ve 'benzer' anlamına gelecek şekilde kullanıldığı görülür. Kur'ân'daki diğer kullanım ise İsrâ Sûresi 84. ayette geçen ve makalemize konu edindiğimiz (شاكلة) kelimesidir.

Aynı kökten "şikl" (شكل) "gidişat ve hareket tarzları bakımından birbirine yakın olan iki kişi arasındaki benzerlik ve ünsiyet "anlamına gelmektedir. İnsanlar arasındaki söz konusu benzerliği anlatmak için (النَّاسُ أَشْكَالٌ وَأَلْأَف) denilmiştir.⁹ İçerisinde "eşkâl" (أشكال) kelimesi geçen (الطَّيُّورُ عَلَى أَشْكَالِهَا تَتَّع) şeklinde çok bilinen Arapça bir mesel/atasözü bulunmaktadır. Bu meselle ifade edilmek istenen husus "fikirleri ve hayat tarzları birbirine benzeyen insanların" birbirleriyle rahat anlaşmaları ve birlikte hareket etmeleridir. Aynı kökten türeyen "müşâkele" (مشاكلة) ise kaçmasını önlemek için hayvanı bukağılamak yani ayağına demir köstek takmak anlamındadır.¹⁰ Benzer şekilde (شكلت الدَّابَّةَ) "Hayvanın ayağını (bir bağ ya da ip) bağladım." da denilir.¹¹ Çapraz olarak ön ve arka ayaklarından birer tanesinde (تحجیل) denen beyazlık bulunan bir ata (دَابَّةٌ هِيَ شَكَالٌ) denilir.¹² Şeklindeki kullanım ise bir yazıya irap alâmetleri takdir edilmesini yani bir bakıma okumanın belirginleştirilmesini ifade etmektedir.¹³ Bir meselenin ya da işin belirsiz, karışık veya şüpheli olması anlamında (الإشْكَالُ فِي الْأَمْرِ) tabiri kullanılmaktadır. Bu tıpkı (شبه) kökünden gelen (الإشْتِبَاهُ)

Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, thk. Amir Ahmed Haydar (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), 11/326-330; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm Semîn el-Halebî, *Umdetu'l-huffâz fî tefsiri eşrefi'l-elfâz*, thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996), 2/287; Ebü'l-Abbâs Hatîbüddehşe Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-münîr fî ğarîbi's-şerhi'l-kebir*, thk. Eymen Abdurrezzâk eş-Şevvê (Beirut: Dârü'l- Ma'rife, 2011), 264; Mecdüddin Muhammed bin Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmusu'l-muhîr*, thk. Halil Me'mun Şeyhâ (Beirut: Dârü'l- Ma'rife, 2011), 3/368-369; Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Abdusselam Muhammed Harun (Kuveyt: Turâsî'l-Arabî, 1994), 29/155-157; Hasan b. Muhammed Rahîm et-Tebrîzî Mustafavî, *et-Tahkîk fî kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1430), 6/130-131.

⁷ Râğîb el-İsfahânî, *Müfredât*, 817.

⁸ Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, 335.

⁹ Semîn el-Halebî, *Umdetu'l-huffâz*, 2/287.

¹⁰ Feyyûmî, *el-Misbâh*, 1/321.

¹¹ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmusu'l-muhîr*, 3/369.

¹² Râğîb el-İsfahânî, *Müfredât*, 817.

¹³ Mustafavî, *et-Tahkîk fî kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 6/131.

gibi istiareli bir kullanımdır.¹⁴

Cevherî (ö. 400/1009) “şâkile” (شاكلة) kelimesinin “yol, yön, hal, durum ve kalıp” anlamlarına geldiğini belirtir.¹⁵ İsfahânî (ö. 502/1108) kelimenin “kişinin kendisini bukağladığı ya da bağladığı seciyesi” anlamına geldiğini ifade eder. Ona göre seciyenin insan üzerindeki gücü baskın olup zorlayıcı ve boyun eğdiricidir.¹⁶ Zemahşeri’ye (ö. 538/1144) göre ise “şâkile”, “çatallanan yol” anlamına gelen (طريق ذو شواكل) ifadesinden gelmektedir. Ona göre herkes kendi görüşüne, değer yargılarına göre yani hidâyet ya da dalâlet bakımından durumunu şekillendiren bir yola ve sisteme göre hareket eder.¹⁷

2. Müfessirlerin “Şâkile” (شاكلة) Kelimesi Çerçevesindeki Yorumları

Ele aldığımız İsrâ Sûresi’nin 84. ayetinin odak noktası “şâkile” kelimesidir. Ayetin doğru bir şekilde anlaşılması kelimenin anlamının sağlıklı bir şekilde ortaya çıkartılmasına bağlıdır. Bu sebeple bu başlıkta müfessirlerin “şâkile” kelimesi ile ilgili görüş ve yorumlarına yer vererek bir değerlendirme yapacağız.

Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767) (على شاكلته) ifadesini (على جديلته التي هو عليها) şeklinde tefsir etmektedir. Mukatil’in bir anlamı da “kuşlar için tahta ya da demir çubuklardan yapılmış kafes” olan (جديلة) kelimesiyle yaptığı izahla¹⁸ ayeti herkesin sahip olduğu düşünce kalıpları ve değer yargılarına hapsolüp onları aşamadığı ve bu çerçevede davrandığı şeklinde yorumladığı anlaşılmaktadır.

Taberî’nin (ö. 310/923) (على شاكلته) ifadesini (على ناحيته و طريقته و دينه و على ما ينوي) ibareleriyle tefsir ettiği görülmektedir. Buna göre bu ifade “Herkes kendi yoluna, niyetine, perspektifine ve dinine göre davranır.” anlamına gelmektedir. Ayrıca Taberî’nin aynı ifadeyi tefsir sadedinde ilaveten (على طبيعته و على حدته) ibarelerini kullandığı da dikkati çekmektedir.¹⁹ Bu tanımlamalardan anlaşılması gereken husus benzer şekilde kişinin kendi şahsi görüşü ve bireysel yaklaşımları çerçevesinde davranışlar sergilediğidir. Mâtürîdî (ö. 333/944) “Herkes kendi şâkilesine göre işler yapar.” ayetinin Hz. Peygamber’i teselli etme amacı taşıdığını dile getirmektedir. O, bu ayeti Hz. Peygamber’in müşriklerin iman etmelerinden ümitsizliğe düşmesi üzerine indirilen şu ayetlerle aynı çerçevede değerlendirmektedir: “Seni yalanlarlarsa şöyle söyle: Benim yaptığım bana sizin yaptığınız ise size aittir. Siz benim yaptığımdan sorumlu olmadığınız gibi ben de sizin yaptığınızdan sorumlu değilim.”²⁰ “Sizin dininiz size benim

¹⁴ İbn Fâris, *Mekâyisü'l-luğâ*, 3/204.

¹⁵ Cevherî, *es-Sihâh*, 4/557.

¹⁶ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât*, 818.

¹⁷ Ebû'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidî't-Tenzil* (Cidde: Mektebetü'l-Ubeykân, 1998), 3/548; Zemahşerî, *Esâsü'l-Belâğâ*, 336.

¹⁸ Ebû'l-Hasen Mukatil b. Süleyman, *et-Tefsirü'l-kebîr* (Beyrut: Dâru lhyai't-Türasî'l-Arabî, 2002), 2/547.

¹⁹ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir-Mahmud Muhammed Şâkir (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 7/478-479.

²⁰ Yûnus 10/41.

*dinim banadır.*²¹ Bu bağlamda Mâtürîdî "şâkile" kelimesine "niyet, din, yol, tarz ve yöntem" anlamları vermekte ve neticede hepsinin tek bir manaya döndüğünü belirtmektedir.²²

Müfessirlerden Begavî (ö. 516/1122) insanın "kendisi için seçtiği yol" üzere hareket ettiğini dile getirir. Bir başka ifadesinde ise "herkesin kendine benzeyeni yaptığını" söyler.²³ Fahreddîn er-Râzî (ö. 606/1210) ise "şâkile" kelimesinin "yol ve mezhep" anlamına geldiğini söyler. O da bu tespiti Zemaşerî gibi "birbirine benzeyen yollar" anlamına gelen (هذا طريق ذو شواكل) ibaresine dayandırır. Buna göre herkes kendi kalıbına, ruhunun muktezasına göre davranmakta ve kendi yolunu tutup gitmektedir. Râzî'nin bu tespiti gerekçelendirme sadedinde söz konusu ayetin öncesindeki 82. ayete atıfta bulunduğu görülür. Bu ayette "*Kur'ân'ın müminler için şifa ve rahmet olduğu ancak aynı zamanda zalimlerin ise sadece hüsrانlarını artırdığı*" beyan edilmektedir. Ayette Kur'ân'ın farklı insanlar üzerinde farklı sonuçlara yol açtığı ifade edilmektedir. Burada ana belirleyici ise elbette insanların Kur'ân'a dair kabulleri ve ona karşı yaklaşım biçimleri olmaktadır. Râzî bu durumu güneşin etkileri üzerinden örneklendirmektedir. Çünkü güneş tuzu kurutup sertleştirirken yağ eritmekte; çamaşırcının yüzünü karartırken onun yıkadığı elbiseleri ise beyazlatmaktadır. Hasılı her biri kendi yapısına ve durumuna göre güneşle bir etkileşim içine girmektedir. Aynı şekilde bütün insanlar da kendi halleri ve yaklaşım biçimlerine göre hidâyet ve dalâlet yönünde Kur'ân'dan etkilenmektedirler. Etkileşimin sonuçlarının farklı olması insanların benimsedikleri ve tutup gittikleri yolların farklı olmasından kaynaklanmaktadır.²⁴

Kurtubî'nin (ö. 671/1273) ise ilgili ayeti "Bütün insanlar kendilerince ve kendi inançlarıncı daha güzel ve doğruya daha yakın olarak gördükleri şeye göre amel ederler." şeklinde tefsir ettiği görülmektedir. Ona göre kelimenin (لست على شاكلتي ولا شكلي) "Sen benim benzerim ve benimle aynı yolun yolcusu, yoldaşı değilsin." şeklindeki kullanımı da bu anlamı desteklemektedir. Kurtubî ayetin tefsirinde Hz. Ebû Bekir'le (ö. 13/634) ilgili bir anlatıya yer vermektedir. Bu anlatımda Hz. Ebû Bekir, Kur'ân'ın tamamını okuduğunu ve "*De ki: Herkes kendi şâkilesine göre davranır.*" ayetinden daha ümit verici ve sevimli bir ayet görmediğini söyler. Çünkü onun değerlendirmesine göre kula yakışan yani onun yapısının gereği günahkârlık iken Allah Teâlâ'ya yakışan ise bu günahları bağışlamaktır.²⁵

Bezvâvî (ö. 685/1286) ise "şâkile" kavramını "tabiat, adet, din" kelimeleriyle açıklarken insanın ruhunun cevherinde, bedeninin mizacına tabi hallerinde duruma uygun şekilde davrandığını ifade eder.²⁶ İbn Kesîr (ö. 774/1373) "şâkile"

²¹ el-Kâfirûn 109/6.

²² Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Tevilâtü'l-Kur'ân*, thk. Mecdi Bâslûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426), 8/347.

²³ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Mea'limü't-tenzil* (Riyad: Daru't-Taybe, 1420), 4/364.

²⁴ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Tefsîr-i kebir* (Kahire: Daru'l-Fikr, 1401), 21/34-36.

²⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân* (Kahire: Daru'l-Kütübü'l-Misriyye, 1371), 10/322.

²⁶ Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârüt-te'vil* (Beyrut: Dâru'r-Reşîf, 1421), 3/267.

kelimesini İbn Abbas'ın (ö. 68/687-88) "cephe, yön" Mücahîd'in (ö. 103/721) "durum, tabiat", Katâde'nin (ö. 117/735) "niyet", İbn Zeyd'in (ö. 71/690) ise "din" olarak tefsir ettiklerini aktardıktan sonra bu karşılıkların mana bakımından birbirine yakın olduğuna işaret eder.²⁷ Ebû Hayyân (ö. 745/1344) ise "şâkile" kelimesinin "yol" anlamına geldiğini bunun delilinin ise aynı ayetin sonunda bulunan ve yol anlamına gelen (سبيل) kelimesi olduğunu söyler.²⁸

Ele aldığımız ayeti Âlûsî'nin (ö. 1270/1854) bir başka ayete atıfla tefsir ettiği görülür.²⁹ Bu ayette iyisiyle kötüsüyle bütün insanlar bir tür toprağa benzetilmektedir. İman edenler Allah'ın izniyle hemen meyvesini veren hoş bir toprağa benzetilirken söz konusu ayette inkârcılar ise faydası olmayan ürünler veren bir toprağa benzetilmişlerdir. İdrak sahibi, erdemli ve imanlı kimseler verimli bir toprak gibiyken erdemsiz, idraksiz ve inançsız kimseler ise verimsiz bir toprak gibidir.³⁰ Bir başka ifadeyle mümin yararlı ürünler veren bereketli bir beldeye; kâfir ya da münâfık ise zararlı bitkiler bitiren değersiz bir beldeye benzetilmektedir.³¹ Kısaca bu ayet "Herkes kendi şâkilesine göre davranır." ayetinde ifade edilen mefhumu bir başka şekilde dile getirmektedir. Ona göre birbirini tefsir eden söz konusu her iki ayette de her çeşidiyle bütün insanların kendi yapıları, inançları, kabulleri ve yönelimleri doğrultusunda işler yapacakları ve davranış kalıpları geliştirecekleri ifade edilmektedir.

Elmalılı (ö. 1942) "şâkile" kelimesine "âdet, tabiat, ahlâk, din, niyet, yaratılış, mizaç ve birbirine benzeyen yollar" gibi değişik görünmekle birlikte birbirine yakın anlamlar verildiğini ancak en kapsamlı mananın sonuncusu olduğunu belirtir. Buna göre herkes kendi yapısına ve durumuna uygun bulunduğu yolda hareket eder.³²

Ayetle ilişkilendirilen bir başka husus ise din eğitimi ve din psikolojisi disiplinleri çerçevesinde yapılan tespitlerdir. Örneğin söz konusu ayetle ilgili yapılan bir tefsirde "şâkile" kelimesinin "din, yol, değer yargısı vb." anlamlarının yanı sıra "mizaç, yaratılıştan gelen tabiat, insanın mayası ve tıyneti" anlamları da öne çıkarılmaktadır.³³ Ayeti bu perspektiften değerlendiren müelliflerin buradan hareketle insan davranışlarının belirleyici dinamiğinin eğitim ve çevre olmasının yanı sıra yaratılışın etkisinin de küçümsenmemesi gerektiğini ifade ettikleri görülmektedir. Söz konusu yaklaşıma göre yaratılıştan gelen karakter değiştirilemez, sadece kontrol altına alınabilir. Bu bağlamda yapılan benzer yorumlarda eğitim ve öğretim alanında başarılı neticeler alınabilmesi için bireysel farklılıkların önemsenmesi ve yanı sıra

²⁷ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' el-Kureşî ed-Dımaşkî İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-azîm*, thk. Samî b. Muhammed es-Selâme (Riyad: Daru't-Taybe, 1999), 4/344.

²⁸ Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf el-Endelûsî Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît* (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010), 6/73.

²⁹ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتَهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَالَّذِي خَبثَ لَا يَخْرِجُ إِلَّا نَجَسًا ۗ كَذَلِكَ نَضْرَفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ

"Güzel memleketin bitkisi Rabb'inin izniyle (güzel) çıkar; kötü olandan ise faydasız üründen başka bir şey çıkmaz. İşte biz şükreden bir kavim için ayetleri böyle açıklıyoruz." el-A'râf 7/58.

³⁰ Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'anî* (Beyrut: Daru İhyai't-Türası'l-Arabî, ts.), 15/150.

³¹ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessas, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l -Arabiyye, 1412), 5/36.

³² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, 2012), 5/356.

³³ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2003), 11/372-373.

kişisel girişimlere imkân tanınması yönünde çağrıda bulunmaktadır.³⁴ İlgili tespitler isabetli olmakla birlikte bu tespitlerin söz konusu ayetle temellendirilme çabası ise kanaatimizce isabetsiz görünmektedir.

Öte yandan insanların farklı mizaçlara sahip olması yadsınamayacak bir gerçektir. Herkesin kendi mizacına uygun bir şekilde davranmasından daha tabii bir durum düşünülemez. İslam'ın müsaade ettiği sınırlarda kalmak ve helâl-haram çizgisini korumak koşuluyla insanların farklı davranış formlarına sahip olması da mümkündür. Bu tespitler herkesin onay vereceği fikirler olmakla birlikte ilgili ayetin bu yönde bir içeriğe sahip olmadığı söylenmelidir. Hele mizaç gerekçesiyle dini hayatta keyfiliğe yol açacak yorum ve uygulamalara bu ayetten hareketle geçit verilmesi düşünülemez. Zira ayetin konusu insandan insana farklılık gösterebilen mizaç ve karakter özellikleri değildir. Ayrıca böyle kontrolsüz ve keyfi bir alan açılması, doğru yol hedef ve idealini belirsizleştirip önemsizleştirirken suistimallere yol açma riski de barındırmaktadır.

3. Âm Bir İfade Olarak "Herkes Kendi Şâkilesine Göre Davranır." Ayeti

Ele aldığımız İsrâ Sûresi'nin 84. ayeti iki kısa cümlecikten oluşmaktadır. (كَلَّ) kelimesi ile başlayan (كَلَّ كَلَّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ) "*Herkes kendi şâkilesine göre davranır.*" şeklindeki birinci cümlecigi umumi bir mana (âm) ifade etmekte ve tabiri caizse bir durum tespitinde bulunmaktadır. Kur'ân ve Sünnette geçen lafızların dil kuralları bakımından detaylıca incelendiği ve metodolojik sınıflandırmalar yapıldığı bilinmektedir. Bu tasniflerden bir tanesi de lafızların vaz' bakımından gözetilerek yapılmış olanlarıdır. Söz konusu perspektiften yapılan tasnife göre Kur'ân ve Sünnetin lafızları âm, has, müşterek ve müevvel olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. Bir kullanımın bu gruplardan hangisine girdiğine Arapça'nın gramatik yapısı ve morfolojisi göz önünde tutularak karar verilmektedir. Buna göre tıpkı bu ayette olduğu gibi önünde "her" anlamına gelen (كَلَّ) kelimesi bulunan lafızların umumilik ifade ettiği kabul edilir.³⁵ Türkçe'ye "genel" anlamına karşılık gelecek şekilde tercüme edebileceğimiz "âm" terimi "sınırlamaya gitmeksizin kendisine uygun olan bütün fertlerin tamamını istisnasız bir biçimde kapsayan lafız" olarak tanımlanabilir.³⁶ Tahsis³⁷ edildiğine yönelik bir delil ya da karine olmadığı sürece umumilik bildiren âm lafızların umumilikleri üzerinde kaldığı ve bütün fertlerine delalet ettiği kabul edilir.³⁸

³⁴ Biçer, "Kur'an Terimi Şâkile", 415.

³⁵ Arap dilinde umumilik bildiren diğer ifade biçimleri şunlardır: Başında cem'î (bütün) kelimesi veya cins ifade eden harf-i tarif bulunan lafızlar, olumsuzluk edatından sonra gelen nekra isimler, şart isimleri, soru edatları, ism-i mevsûller, izafetle marife olan kelimeler ve cins isimleri. Bk. Ebû'l Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayri es-Süyûtî, *El-İtkân fî ulûmü'l-Kur'ân* (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-A'rabî, 1432), 507.

³⁶ Süyûtî, *El-İtkân*, 506.

³⁷ Kur'ân ilimleri bakımından tahsis; genel manalı ayetlerin içerdiği hükümlerin özel anlamlı ayetlerle veya şer'î bir delille sınırlandırılması demektir. Tahsis nesihden farklı olarak hükmün bir kısmını yürürlükten kaldırırken bir kısmını ise olduğu gibi bırakır. Bk. Ebû İshâk İbrahim b. Mûsâ b. Muhammed eş-Şâtîbî, *el-Muvâfakât* (Kahire: Daru İbn Affan, 1429), 3/149-175.

³⁸ Sadreddin Gümüş, *Kur'ân Tefsirinin Kaynakları* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1990), 41.

Yaptığımız açıklamalar ışığında “Herkes kendi şâkilesine uygun hareket eder.” ifadesinin umumi anlam içeren genel bir ifade olduğu anlaşılmaktadır. Buradan çıkan sonuç bu tespitin genel olduğu ve bu tespitin dışında herhangi bir şahıs ya da grubun kalmayacağı hususudur. Ayetin ikinci cümleciğinden ise birinci cümlecikte ifade edilen olgunun bir durum tespiti olduğu ancak olumlanmadığı yani Kur’an’ın bu duruma bir değer atfetmediği anlaşılmaktadır. Sonraki başlıkta ayetin ikinci cümleciğini tahlil etmeye ve birinci cümlecikle olan irtibatını ortaya koymaya çalışacağız.

4. Asıl Doğru Yol Ancak Allah’ın Yoludur

İlgili ayetin ikinci kısmında ise “Şüphesiz ki Rabbiniz kimin en doğru yolda olduğunu çok iyi bilir.” buyurulmaktadır.³⁹ Kanaatimizce bu cümle, ayetin baş kısmının ne şekilde anlaşılması gerektiğine ışık tutmaktadır. Buna göre herkesin kendine göre bir yaşantı ve yol tercih etmesi o yolun “doğru yol” olduğu anlamına gelmez. İnsanların kendi yollarının “en doğru yol” olduğunu düşüncülerinin de tek başına bir anlamı yoktur. Çünkü hak din, Allah’ın kitabı ve resulü ile bildirdiğidir. Hiç kimse kendi hoşuna giden yolu benimsemekle doğru yolu tutmuş olamaz. Elmalılı’nın (ö. 1942) da hoş bir şekilde belirttiği gibi, bir hayat görüşü ve bakış açısı herhangi bir birey ya da toplumun duygularına ve mizacına uygun gelmekle doğru olamaz.⁴⁰ Kur’an’da herkesin kendi doğru bildiği yolu tutup gitmesi değil aksine Allah’ın hidâyetine tabi olması istenmektedir. Bu çağrı bir ayette şöyle dile getirilir: “De ki: Asıl doğru yol ancak Allah’ın yoludur. Sana gelen ilimden sonra eğer onların arzularına uyacak olursan Allah’tan sana ne bir dost ne de bir yardımcı olmaz.”⁴¹ Doğru yol, İslam’ın öngördüğü temel prensipler çerçevesinde düzgün bir gelişim sağlamış yanı sıra inanç, duygu, düşünce ve ahlakî melekeleri İslami bir perspektifle oluşmuş kimselerin tutup gittiği yolun adıdır. Bu sebeple Allah Teâlâ bir başka ayette “kendisine yönelen kimselerin yoluna tabi olunmasını” istemektedir.⁴² Son tahlilde insanın temel hedefi Allah’ın rızasını önemseyip ona uygun yaşamak ve onun doğru olarak gösterdiği yolda gitmek olmalıdır.

Hz. Peygamber’in de Bakara Sûresi 213. ayetindeki “Allah Teâlâ’nın insanların hakkında ayrılığa düştikleri gerçeği müminlere gösterdiği” ifadesinden iktibasla ve bir nevi tefsiri olarak sürekli Rabbine şu şekilde dua ettiği bilinmektedir: “(Ey Rab-bim) Sen kullarının aralarında ihtilaf ettikleri konularda hüküm verensin. Hak konusunda ayrılığa düşülen konularda izinle beni hakka hidâyet et. Çünkü sen dilediğini dosdoğru yola iletirsin.”⁴³ Hz. Peygamber’in bu şekilde dua etmekle dünya ve ahirette kurtuluşun ancak kendisiyle mümkün olduğu hidâyeti Allah’tan sürekli talep etmesi ve bu konuda hırslı olması dikkat çekmektedir.

Bir başka ayette peygamberlerin davetlerinin peşi sıra insanların kendi

³⁹ فَرُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا. el-İsrâ 17/84.

⁴⁰ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 5/356.

⁴¹ el-Bakara 2/120.

⁴² وَأَنْتَ سَبِّحُ بِحَمْدِكَ مِنَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ. “Yüzünü ve özünü bana çevirenlerin yolunu izle.” Lokmân 31/15.

⁴³ Müslim, “Salâtü’l-Müsafirîn”, 770.

aralarındaki birliği bozdukları ve paramparça oldukları bildirilmektedir.⁴⁴ Birliğin bozulup farklı yönelim ve grupların ortaya çıktığı bu süreç aynı zamanda herkesin kendi tercihini ya da yanlısını din haline getirip kutsadığı yahut başka bir ifadeyle kendi yaptıklarını en doğru din olarak zannettiği bir süreçtir. Allah Teâlâ insanların ayrılığa düştükleri konularda iman edenlere doğru yolu gösterdiği halde⁴⁵ vahyin kılavuzluğundan uzaklaşıldığında istisnasız her topluluğun kendini beğendiği, kendi görüşünden memnuniyet duyduğu ve sahip olduğu inanç ve yaşam dünyasıyla sevinip durduğu gözlenmektedir. Bütün bunlarla birlikte Kur'ân, kendilerini 'iyi işler yapan kârlı kimseler' olduklarına ikna eden bu sürecin mensuplarını "*dünya hayatında emekleri boşa gidecek ve yapıp ettikleri bakımından en büyük zarar ve ziyana uğrayacak kimseler*"⁴⁶ olarak tanımlamaktadır.

İbn Kesîr'e göre ilgili ayetteki "Allah'ın doğru yolda olanı en iyi bildiği" ifadesi tıpkı "Ve sen inanmayanlara de ki: Bana karşı elinizden geleni yapın, biz de yapacağız. Siz, işin sonunu bekleyin, biz de bekleyeceğiz."⁴⁷ ayetindeki ifadelerle aynı kategoride değerlendirilmesi gereken ifadelerdir. Zira ona göre her iki ayet de müşrikleri uyarı ve tehdit anlamı içermektedir. Her ne kadar bütün insanlar kendi yaşam tarzlarıyla mutlu, mesut bir halde yaşayıp gitmekteyse de hiçbir şeyin kendisine gizli kalmadığı Allah Teâlâ doğru yolun ne olduğunu bildirdiği gibi kimin doğru yolda olduğunu da en iyi bir şekilde bilmektedir. Bu bakımdan doğru yolda olduğu kabulü tek başına hiçbir mana ifade etmemektedir.⁴⁸

Son dönem müfessirleri ise ayet hakkında şu görüşleri ileri sürmektedirler: Seyyid Kutub'a (ö. 1966) göre bu ifadelerde gizli bir tehdit bulunmaktadır. Bu ayette herkesin kendine uygun gelen yolu seçmesine olur verilmediği gibi insanlardan Allah'a giden hidâyet yoluna yönelmeleri istenmektedir.⁴⁹ İbn Âşûr'a (ö. 1973) göre bu ayet müşrikleri tabi oldukları yollarının hakikati hususunda belki de düşünürler diye uyarmaktadır. Ona göre Allah Teâlâ tıpkı şu buyruğunda olduğu gibi onları bir durum değerlendirmesine ve tabi oldukları yolu yeniden gözden geçirmeye davet etmektedir:⁵⁰ "*De ki: O halde biz veya siz; iki taraftan biri ya doğru yoldadır yahut açık bir sapkınlık içindedir.*"⁵¹ Muhammed İzzet Derveze (ö. 1984) ise ayetin Hz. Peygamber'den kâfirlere aldırış etmeksizin Allah'a güvenmeye ve kendi yolunda yürümeye devam etmesini istediğine işaret etmektedir.⁵² Süleyman Ateş'in de (d. 1933) benzer şekilde ayetin müşriklere bir uyarı olduğu görüşünü tercih ettiği görülmektedir.⁵³ Sonuç olarak ayetin iman-küfür çerçevesinde din temelli ayrışmalarla ilgili olduğu, inkârcılara hitap ettiği ve onları uyarıp tehdit ettiği söylenebilir.

⁴⁴ el-Enbiyâ 21/93.

⁴⁵ el-Bakara 2/213.

⁴⁶ el-Kehf 18/103-104.

⁴⁷ Hûd 11/121-122.

⁴⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm*, 4/344.

⁴⁹ Seyyid Kutup, *Fî Zılâli'l-Kur'ân* (Mısır: Daru'l-Usuli'l-İlmiyye, 2011), 5/56.

⁵⁰ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrir ve't-tenvir* (Tunus: Daru's-Suhun, ts.), 15/194.

⁵¹ Sebe 34/24.

⁵² Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs*, çev. Ali Arslan (İstanbul: Ekin Yayınları, 1998), 2/373.

⁵³ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988), 5/244.

Sonuç

Yaptığımız araştırma sonucunda içerisinde “şâkile” kelimesinin geçtiği İsrâ Suresi’nin 84. ayetinin iman-küfür ekseninde ve inkârcıları Allah’ın doğru yoluna davet eden bir muhtevaya sahip olduğu neticesine ulaştık. Ayet herkesin kendi dünya görüşüne, bakış açısına ve dinine göre davrandığı genel tespitiyle başlamakta ancak bu duruma olumlu bir değer yüklememektedir. Ayetin devamında ise Allah Teâlâ’nın kimin daha doğru yolda olduğunu bildiğine işaret edilerek insanlar Allah’ın doğru yoluna çağrılmaktadır. Müfessirlerin bu ayeti iman-küfür vurgusu yapan, bir bakıma da inkârcıların tutup gittikleri yolun akibeti konusunda uyarıp tehdit eden başka ayetlerle tefsir etmeleri de bu kanaati pekiştirmektedir.

Çalışmada ulaştığımız bir başka sonuç ise ilgili ayetin Müslümanlar arasında kişisel karakter farklılıklarından kaynaklanabilecek muhtemel kimi yaklaşım ve uygulama çeşitliliği ile ilgili olmadığı hususu olmuştur. Öte yandan dini hayatta keyfiliğe yol açabilecek birtakım yorumların bu ayetten hareketle ve kişisel mizaç farklılıkları gerekçesiyle temellendirilmesi yönünde sözlü kültürde çok defa karşılaştığımız eğilimin klasik yazılı ilim geleneğinde bir karşılığının olmadığını tespit ettik.

Sonuç olarak insanların tutup gittikleri yoldan, dinden, inanç ve yaşam tarzından hoşlanıp bununla övünmeleri her ne kadar onları mutlu edip kendilerine bir konfor alanı açsa da bu övünç ve mutluluk aldatıcı olabilir. Üzerinde bulunulan değer yargılarının en doğru ve sağlıklı değer yargıları olduğu peşin kabulüyle teselli bulup rahatlamak yerine Allah Teâlâ’nın kitabında gösterdiği ve resulünün yaşamında uygulayarak canlı örnekliğini sergilediği hidâyet yolunun peşinde olmak ve buna tabi olmak gerekmektedir.

Tutup gidilen bir yolun sahibine hoş ve uygun gelmesi o yolu “doğru yol” haline getirmemektedir. Asıl doğru yol Allah’ın yoludur. İnsanlar hoşlandıkları inanç ve hayat tarzını sürekli olumlamak yerine Allah Teâlâ’nın hoşnutluğunu elde etmeyi önemsemelidirler. Bunu gerçekleştirebilmeleri ise ön kabullerini, peşin hükümlerini ve tartışmaya kapattıkları dogmalarını bir tarafa bırakarak ve yanı sıra vahiyle yüzleşerek, bir bakıma tuttukları yolun sağlamasını yapmakla mümkündür.

Allah Teâlâ hidâyet yolunu bildirdiği gibi kimin hidâyet üzere olduğunu da en iyi bilmektedir. Fatıha Sûresi aracılığıyla sürekli tekrar edilen “*Bizi dosdoğru yola ilet!*” duası ve Hz. Peygamber’in ‘insanların ayrılığa düştükleri konularda Allah’tan kendisini hakka yönlendirmesini’ istemesi konunun önemini ve mütemediyen gündemde tutulması gerekliliğini göstermektedir.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The authors declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

Âlûsî, Ebû’s-Senâ Şihabüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî. *Rûhu’l-me’ani*. 30 Cilt. Beyrut: Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabî, ts.

- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*. 12 Cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1. Basım, 1988.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*. 21 Cilt. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 1. Basım, 2003.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Mea'limü't-tenzil*. 4 Cilt. Riyad: Daru't-Taybe, 1420.
- Bezzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzil ve esrârü't-tevil*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Reşît, 1421.
- Biçer, Ramazan. "Kişilik ve Bir Kur'ân Terimi Olarak Şâkile". *GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 31/2 (Şubat 2011), 399-418.
- Cessas, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. 5 Cilt. b.y.: Dâru İhyâ'l-Kütübî'l - Arabiyye, 1412.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihâh*. thk. Halîl Me'mun Şeyhâ. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 3. Basım, 2008.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru'l-hadîs*. çev. Ali Arslan. 7 Cilt. İstanbul: Ekin Yayınları, 1998.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf el-Endelüsî. *el-Bahrü'l-muhît*. 9 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010.
- Feyyûmî, Ebû'l-Abbâs Hatîbüddehşe Ahmed b. Muhammed b. Alî. *el-Misbâhu'l-münîr fî ğarîbi's-şerhi'l-kebir*. thk. Eymen Abdurrezzâk eş-Şevvê. Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, 2. Basım, 2011.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed bin Ya'kûb. *el-Kâmusu'l-muhît*. thk. Halîl Me'mun Şeyhâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, 5. Basım, 2011.
- Gümüş, Sadreddin. *Kur'ân Tefsirinin Kaynakları*. İstanbul: Kayihan Yayınları, 1990.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrir ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Daru's-Suhun, ts.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. Hasan el-Ezdî. *Cemheratu'l-luġâ*. thk. İbrahîm Şemsuddîn. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 2005.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed el-Hemedânî. *Mekâyisu'l-luġâ*. thk. Enes Muhammed eş-Şâmî. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2008.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' el-Kureşî ed-Dımaşkî. *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm*. thk. Samî b. Muhammed es-Selâme. 8 Cilt. Riyad: Daru't-Taybe, 1999.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l-Arab*. thk. Amir Ahmed Haydar. 18 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 2009.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. 24 Cilt. Kahire: Daru'l-Kütübü'l-Mısriyye, 1371.
- Kutup, Seyyid. *Fî Zılâli'l-Kur'ân*. 8 Cilt. Mısır: Daru'l-Usulî'l-İlmiyye, 2011.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Tevlâtü'l-Kur'ân*. thk. Mecdî Bâslûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426.
- Mukatil b. Süleyman, Ebû'l-Hasen. *et-Tefsîrü'l-kebir*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, 2. Basım, 2002.
- Mustafavî, Hasan b. Muhammed Rahîm et-Tebrîzî. *et-Tahkîk fî kelîmâti'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1430.
- Râgîb el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân*. thk. Saffan Adnân Davûdi. Şam: Dâru'l Kalem, 2002.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Tefsîr-i kebir*. 32 Cilt. Kahire: Daru'l-Fikr, 1401.
- Semîn el-Halebî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm. *Umdetu'l-huffâz fî tefsîri eşrefi'l-elfâz*. thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1996.
- Süyûtî, Ebû'l Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayri. *el-İtkân fî ulûmü'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru'l-Kitabî'l-A'rabî, 1432.
- Şâtîbî, Ebû İshâk İbrahîm b. Mûsâ b. Muhammed. *el-Muvâfakât*. 6 Cilt. Kahire: Daru İbn Affan,

1429.

- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân*. nşr. Ahmed Muhammed Şâkir-Mahmud Muhammed Şâkir. 12 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Azim Dağıtım, 2012.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseyinî. *Tâcu'l-arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Abdusselam Muhammed Harun. 40 Cilt. Kuveyt: Turâsi'l-Arabî, 2. Basım, 1994.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidi't-Tenzil*. 6 Cilt. Cidde: Mektebetü'l-Ubeykân, 1998.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed. *Esâsu'l-Belâĝa*. Dimeşk: Dâru'n-Nefâis, 1. Basım, ts.